

فصلنامه راهبرد دفاعی، سال شانزدهم، شماره ۶۲، تابستان ۱۳۹۷

فرماندهی معظم کل قوا: «به همان اندازه که قدرت نظامی از جمله ادوات جنگی نظیر ساختن موشک برای کشور اقتدار به ارمغان می‌آورد، داشتن اقتصاد قوی و موفقیت در عرصه علم و فناوری و برخورداری از دولت مقاومت و مشارکت سیاسی مردم هم لازمه تقویت قدرت بازدارندگی است» (۹۶/۰۲/۲۰)

بررسی همبستگی منابع قدرت با قدرت ملی برای ۱۰ کشور برتر دنیا

مجید رجب پور^۱، عباس رضایی^۲، محمد اسماعیل شریفان^۳ و ابراهیم ایجایی^۴

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۱/۱۶

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۳/۱۶

چکیده

بررسی و تبیین سهم منابع قدرت (قدرت اقتصادی، قدرت سیاسی، قدرت اجتماعی - فرهنگی، قدرت نظامی، قدرت سرزمینی، قدرت علمی و فناوری، قدرت فرامرزی و قدرت فضایی) در قدرت ملی و ترکیب مناسب آن‌ها، همواره از دغدغه‌های فکری دانشمندان جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل و ... بوده است؛ بنابراین در این تحقیق تلاش گردید تا عوامل مؤثر در قدرت ملی و تبیین روابط میان آنها شناسایی و مورد بررسی قرار گیرد. پس از بررسی‌های جامع و علمی صورت پذیرفته، در نهایت مؤثرترین عوامل در قدرت ملی کشورهای منتخب با توجه به میزان و شدت هر یک از آنها به- ترتیب: قدرت نظامی (میزان: بسیار بالا & شدت: ۰/۹۳)، قدرت فضایی (میزان: بالا & شدت: ۰/۸۴)، قدرت فرامرزی (میزان: بالا & شدت: ۰/۸۰) و قدرت اقتصادی (میزان: بالا & شدت: ۰/۷۸) تشخیص داده شد. تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و روش تحقیق مرتبط با آن با روش همبستگی انطباق دارد. جامعه آماری تحقیق عبارت است از استادان با رتبه علمی استاد، دانشیار، استادیار و مربی که در تخصص‌ها و گرایش‌های علمی مرتبط با علوم نظامی، مدیریت راهبردی، علوم اجتماعی، جغرافیای سیاسی و علوم اقتصادی در سطح نیروهای مسلح ج.ا.ایران مشغول به خدمت می‌باشند. با استفاده از فرمول کوکران، حجم جامعه نمونه برابر با ۱۳۳ نفر محاسبه گردید. روش نمونه‌گیری از جامعه آماری نیز به صورت تصادفی طبقاتی متناسب می‌باشد. گردآوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزارهای مطالعه اسناد و مدارک، مصاحبه با صاحب‌نظران و پرسشنامه محقق‌ساخته صورت گرفته است. پایایی سؤال‌های پرسشنامه با استفاده از روش تصنیف عدد ۸۹٪ محاسبه گردید.

واژگان کلیدی: قدرت، قدرت ملی، قدرت نظامی، قدرت فرامرزی، قدرت فضایی، قدرت اقتصادی.

۱. عضو هیئت علمی دافوس آجا (نویسنده مسئول) - rajabpour51@gmail.com

۲. عضو هیئت علمی دافوس آجا - rezaee52@gmail.com

۳. عضو هیئت علمی دافوس آجا - esmaeel.sharifan@gmail.com

۴. عضو هیئت علمی دافوس آجا - ebrahimijabi@yahoo.com

مقدمه

قدرت ملی به مجموعه توانایی‌های مادی و معنوی گفته می‌شود که در قلمرو یک واحد جغرافیایی - سیاسی به نام کشور یا دولت وجود دارد. محاسبه و اندازه‌گیری قدرت ملی و طرح الگویی که با آن بتوان بین کشورها در یک زمان معین و یا بین وضع یک کشور در دو دوره متفاوت مقایسه به عمل آورد، همواره از دغدغه‌های فکری دانشمندان جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل و ... بوده است؛ از همین رو در طول دهه‌های گذشته، به ویژه دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی، تلاش‌های متعددی در این راستا صورت گرفته؛ اما تاکنون این تلاش‌ها منجر به دستیابی به الگوی جامع و مؤثری برای اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها نشده است. کیفی بودن برخی عوامل و متغیرهای قدرت و مشکل اندازه‌گیری آن‌ها، تنوع منابع و سرچشمه‌های قدرت، مشکل دستیابی به الگوی کمی هم‌ترازسازی متغیرها و ... از جمله موانع دستیابی به الگوی سنجش قدرت ملی کشورها محسوب می‌شوند. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۹) پرسش‌هایی که امروزه در خصوص منابع قدرت (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی - فرهنگی، نظامی، سرزمینی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی) و میزان اهمیت هر یک از آن‌ها مطرح بوده، این است که در دنیای امروز کدام یک از منابع قدرت بیشترین اهمیت را داشته و میزان همبستگی هریک از منابع قدرت گفته شده در بالا با قدرت ملی کشورها تا چه اندازه است؟ با توجه به محدودیت منابع موجود، ترکیب مناسب و مطلوب به کارگیری هریک از منابع قدرت جهت دستیابی به حداکثر قدرت ملی کشورها کدام است؟

سنجش و اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها به منظور تعیین جایگاه کشور در نظام ژئوپلیتیک جهانی و مقایسه قدرت کشورها، همواره از دغدغه‌های جغرافیدان‌های سیاسی، دانشمندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل بوده است. از همین رو، از سوی صاحب‌نظران تلاش‌های متعددی جهت سنجش قدرت کشورها در قالب ابداع روش‌ها و الگوهای تک‌متغیره و چندمتغیره صورت گرفته است که همه آن‌ها از دید یک یا چند

متغیر یا بُعد محدود، کشورهای جهان را رتبه‌بندی و مقایسه کرده‌اند؛ اما هیچ‌گاه منعکس‌کننده قدرت ملی جامع و فراگیر کشورها نبوده‌اند. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۶۹)

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

با توجه به این که قدرت ملی کشورها شامل منابع متعدد قدرت نظیر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، سرزمینی، اقتصادی، نظامی، علمی و فناوری، فضایی، فرامرزی و ... می‌باشد؛ مسئله این است که در ابتدا باید مشخص شود سهم هریک از منابع قدرت در قدرت ملی کشورها به چه میزان است؟ سپس با توجه به محدودیت منابع موجود، ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هریک از منابع پیش‌گفته، جهت دستیابی به حداکثر قدرت ملی کشورها کدام است؟ و در نهایت این که همبستگی میان منابع قدرت و قدرت ملی به چه میزان می‌باشد؟

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

امروزه قدرت ملی یکی از اصلی‌ترین ابزارهای در اختیار کشورهاست تا از راه آن بتوانند به اهداف و منافع ملی خود در سطوح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی دست یابند؛ بنابراین تصور این که کشوری بدون داشتن قدرت بتواند سیاست‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی (جهانی) خود را پیش ببرد، تصویری نادرست می‌باشد (شهلانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۳-۲۲) تاکنون تلاش‌های زیادی برای ارائه الگوی جامع و مؤثر که بتواند قدرت ملی کشورها را نشان دهد به عمل آمده است، اما هیچ‌یک از الگوهای ارائه شده، پاسخگوی همه ابعاد قدرت ملی و بی‌نقص نبوده و این که دانستن میزان همبستگی هر یک از منابع قدرت با قدرت ملی و همچنین ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هریک از منابع دستیابی به حداکثر قدرت ملی کشورها از اهمیت بالایی برخوردار بوده

و به دولتمردان کمک می‌نماید تا با صرف هزینه کمتر، اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت را برای ارتقای توان ملی کشور تدوین نمایند.

ضرورت انجام تحقیق حاضر در این است که در صورت عدم انجام آن، میزان همبستگی هریک از منابع قدرت (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی، نظامی، سرزمینی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی) با قدرت ملی کشورها مشخص نخواهد گردید و اینکه با توجه به محدودیت منابع موجود، ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هریک از منابع قدرت گفته شده جهت دستیابی به حداکثر قدرت ملی کشورها ممکن نخواهد شد. سنجش و اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها به‌منظور تعیین جایگاه کشور در نظام ژئوپلیتیک جهانی و مقایسه قدرت کشورها یکی دیگر از مواردی است که ضرورت بیش‌ازپیش تحقیق حاضر را نشان می‌دهد.

۱-۳. پیشینه تحقیق

درخصوص موضوع این تحقیق، با مراجعه به کتابخانه‌های تخصصی، مراکز تحقیقاتی و پژوهشکده‌ها، دو عنوان مقاله و یک عنوان کتاب به شرح زیر موجود بود:

(۱) مقاله‌ای با عنوان «تکامل مفهومی قدرت در نظام ژئوپلیتیک جهانی» در فصلنامه راهبرد دفاعی (شماره ۳۱) چاپ شده است. در این مقاله تکامل مفهومی قدرت در نظام ژئوپلیتیک جهانی موردتوجه قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که در نتیجه‌گیری به‌دست آمده، مدیریت ادراک (عملیات فریب، مهندسی اجتماعی، دیپلماسی رسانه‌ای) تبیین و تشریح گردیده است. (قدسی، ۱۳۸۹: ۱۹۲-۱۶۳)

(۲) مقاله‌ای با عنوان «تبیین و تشریح مفاهیم قدرت، قدرت ملی و قدرت نظامی» در سیاست‌نامه دفاعی (شماره ۱۰) دافوس آجا به چاپ رسیده است. در این مقاله مفاهیم قدرت، قدرت ملی و قدرت نظامی به‌صورت جامع و مانع مورد بررسی قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که در نتیجه‌گیری به‌دست آمده، این‌چنین استنباط و استنتاج

گردیده است که با تعیین میزان همبستگی (جهت و شدت رابطه) موجود بین قدرت ملی و هریک از منابع قدرت می‌توان برتری و اولویت به‌کارگیری مطلوب هریک از منابع قدرت پیش‌گفته را احصاء و استخراج نمود. (رجب‌پور، ۱۳۹۶: ۱-۳۹)

(۳) کتابی با عنوان «مقدمه‌ای بر قدرت ملی (مبانی، کارکردها، محاسبه و سنجش)» که انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی آن را به چاپ رسانده است. در این کتاب متغیرها و شاخص‌های مرتبط با مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، نظامی، علمی و فناوری، سرزمینی، فضایی، فرامرزی و فرهنگی کشورها مورد بررسی قرار گرفته است. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۱-۳۲)

در هیچ‌کدام از منابع گفته شده بالا، سهم هریک از منابع قدرت (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی - فرهنگی، نظامی، سرزمینی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی) در قدرت ملی کشورها مورد بررسی قرار نگرفته است.

۱-۴. اهداف تحقیق

۱-۴-۱. هدف اصلی

تبیین سهم هریک از منابع قدرت (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی - فرهنگی، نظامی، سرزمینی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی) در قدرت ملی کشورها.

۱-۴-۲. اهداف فرعی

- (۱) تبیین ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هریک از منابع قدرت جهت دستیابی به حداکثر قدرت ملی کشورها؛
- (۲) تبیین همبستگی میان منابع قدرت و قدرت ملی.

۱-۵. سؤال‌های تحقیق

۱-۵-۱. سؤال اصلی

سهم هر یک از منابع قدرت (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی، نظامی، سرزمینی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی) در قدرت ملی کشورها به چه میزان است؟

۱-۵-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هر یک از منابع قدرت جهت دستیابی به حداکثر قدرت ملی کشورها کدام است؟
- (۲) همبستگی میان منابع قدرت و قدرت ملی به چه میزان می‌باشد؟

۱-۶. روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع تحقیق، این تحقیق از نوع کاربردی بوده و روش تحقیق مرتبط با آن با روش همبستگی انطباق دارد. برای انجام این تحقیق، گردآوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. برای این کار، ادبیات موضوع و مطالعات میدانی قابل اعتماد انجام شده توسط دیگران، مورد بررسی قرار گرفته و سایر اطلاعات موردنیاز از راه جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنتی و بانک‌های اطلاعات داخلی و خارجی به دست آمده است. در روش میدانی نیز بیشتر اطلاعات از راه پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شده است. پایایی سؤال‌های پرسشنامه با استفاده از روش تنصیف، عدد ۰/۸۹ محاسبه گردید. جامعه آماری تحقیق عبارت است از افراد با رتبه علمی استاد، دانشیار، استادیار و مربی که در تخصص‌ها و گرایش‌های علمی مرتبط با علوم نظامی و مدیریت راهبردی، علوم اجتماعی، جغرافیای سیاسی و علوم اقتصادی در سطح نیروهای مسلح ج.ا.ایران مشغول به خدمت می‌باشند. حجم جامعه آماری با

در نظر گرفتن ضریبی (به جهت طبقه بندی آمار و ارقام مربوط) برابر ۵۰۰ نفر تعیین و با استفاده از فرمول زیر حجم جامعه نمونه محاسبه گردید:

$$n = \frac{NZ^2 \frac{\alpha}{2} \times \sigma_x^2}{d^2(N-1) + (Z^2 \frac{\alpha}{2} \times \sigma_x^2)}$$

که در فرمول بالا:

N = جامعه آماری که برابر با ۵۰۰ نفر می باشد.

n = جامعه نمونه

$Z \frac{\alpha}{2}$ = سطح خطا برابر ۱/۹۶ در نظر گرفته شده است.

σ^2 = واریانس جامعه که برابر ۳/۷۴ در نظر گرفته شده است.

d = ضریب خطا که در این تحقیق ۰/۲۸۲ در نظر گرفته شده است.

$$n = \frac{500(1.96)^2(3.74)^2}{(500-1)(0.282)^2 + (1.96)^2(3.74)^2} = 133$$

روش نمونه گیری از جامعه آماری به صورت «تصادفی طبقاتی متناسب» می باشد و

اینکه تعداد ۱۳۳ نفر از رتبه های علمی مختلف استاد، دانشیار، استادیار و مربی به شرح

موارد نوشته شده در جدول زیر انتخاب گردیدند:

جدول شماره (۱): ویژگی‌های جامعه نمونه

خدمت سابقه	بالای ۲۵ سال		۲۰ - ۲۵		۱۵ - ۲۰		زیر ۱۵ سال	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
	۴۳	٪۳۲	۵۷	٪۴۳	۲۷	٪۲۰	۶	٪۵
علمی مرتبه	استاد		دانشیار		استادیار		مربی	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
	۵	٪۴	۱۳	٪۱۰	۳۹	٪۲۹	۷۶	٪۵۷
علمی تخصص و گرایش	علوم نظامی و مدیریت راهبردی		علوم اجتماعی		جغرافیای سیاسی		علوم اقتصادی	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
	۸۷	٪۶۵	۱۳	٪۱۰	۱۹	٪۱۴	۱۴	٪۱۱

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

باتوجه به مطالعات جامع صورت گرفته از سوی «سیدهادی زرقانی»، ۱۰ قدرت برتر

دنیا به ترتیب عبارت‌اند از:

جدول شماره (۲): جمع امتیاز قدرت ملی ۱۰ قدرت برتر دنیا

ردیف	امتیاز قدرت ملی	۱۰ قدرت برتر دنیا
۱	۱۳۲۶/۷	ایالات متحده آمریکا
۲	۵۴۴/۲	روسیه
۳	۴۸۱/۱	چین
۴	۴۴۰/۷	انگلستان
۵	۳۴۸/۲	ژاپن
۶	۳۳۵/۷	فرانسه
۷	۳۰۹/۸	آلمان
۸	۲۳۷/۴	استرالیا
۹	۲۲۶/۷	کانادا
۱۰	۲۱۶/۱	اسپانیا

۲-۱. مفاهیم

۲-۱-۱. قدرت

برخی تعاریف موجود در مورد مفهوم قدرت با تأکید بر روابط بین‌الملل عبارتند از: در «فرهنگ وبستر» از قدرت تعاریف زیر به عمل آمده است: «یک موقعیت سلطه و تفوق، توانایی مجبور کردن برای فرمانبرداری، ظرفیت یا توانایی انجام و تولید یک نتیجه، اقتدار و اختیار تجویز، نفوذ و تأثیر اساسی، توانایی داشتن برای اداره و کاربرد نیروی جبری»؛ البته قدرت، مترادف مفاهیمی چون واپایش، اقتدار، فرمان، تسلط، اختیار قانونی و توانایی قضاوت نیز به کار رفته است. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۲)

«ارگانسکی» قدرت را توانایی نفوذ و تأثیر در راه و روش دیگران به گونه‌ای که مطابق نیت خاص صاحب قدرت باشد، می‌داند. «پیروز مجتهدزاده» معتقد است قدرت، انگیزه یا پدیده‌ای سیاسی است که از نیروی اراده یا خواست درونی انسان و توان عملی ساختن و به نتیجه رساندن آن‌ها ناشی می‌شود. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۲)

«پاتریک اسولیوان» قدرت را چیزی می‌داند که یک فرد یا گروهی از مردم را قادر می‌کند تا اقدامی درباره دیگران انجام دهند. وی معتقد است قدرت یک مفهوم تجربیدی است برای ابزار و وسایلی که به وسیله آن‌ها، رفتار هم‌نوعان خود را واپایش می‌کنیم.

از نظر «برتراند راسل» قدرت در علوم اجتماعی همان مفهوم انرژی در علم فیزیک را دارد. او معتقد است قدرت مانند انرژی اشکال گوناگون دارد؛ مانند ثروت، سلاح، نفوذ معنوی، مقام و اقتدار ناشی از شکل و موقعیت اجتماعی و غیره. همچنین وی قدرت و شکوه را بالاترین آرزو و بزرگ‌ترین پاداش می‌داند.

«والتر جونز» قدرت را توانایی یک بازیگر بین‌المللی در استفاده از منابع محسوس و نامحسوس و امکانات برای اثرگذاری بر نتایج رویدادهای بین‌المللی در جهت خواست‌های شخصی می‌داند.

«پدیسون» بر این باور است که گرچه عقاید مختلفی درباره تعریف احتمالی قدرت وجود دارد، دیدگاه بسیار رایج درباره قدرت این است: (الف) قادر است (ب) را به انجام دادن کاری وادار کند که در غیر این صورت آن را انجام نمی داد. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۳)

از نظر «جوزف نای»، قدرت از جهاتی مانند آبوهوا می باشد. همه به آن مربوط هستند و در مورد آن صحبت می کنند، اما عده کمی آن را می فهمند. (بیگی، ۱۳۸۸: ۳۰)

بنابه گفته «رابرت دال»، واقعیت مهمی که باید درباره قدرت دانست این است که نه در زبان روزمره و نه در علم سیاست، توافقی درباره تعریف قدرت وجود ندارد. واژه قدرت با اقتدار، نفوذ، زور، اجبار یا ترغیب مترادف دانسته می شود. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۳۰)

قدرت به معنای توانایی اثرگذاری بر اراده دیگران جهت پیروی از صاحب قدرت می باشد. قدرت عبارت است از توانایی نفوذ و اثرگذاری در راه و روش دیگران به گونه ای که مطابق نیات خاص صاحب قدرت باشد. قدرت در فرهنگ روابط بین الملل به مفهوم نفوذ و اعمال واپایش یک ملت بر ملت های دیگر تشریح شده است. چنانچه عاملی بتواند بیش از آن اندازه که تحت تأثیر قرار می گیرد، دیگران را تحت تأثیر قرار دهد، به همان میزان دارای قدرت است. (شهلائی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۲)

از مجموع تعاریف و مفاهیمی که درباره قدرت ارائه شده، چنین برمی آید که قدرت صفت و ویژگی یک موجود است که به او امکان اقدامی را جهت تمایل ها و برآوردن خواسته ها و هدف هایش می دهد. به عبارت دیگر، قدرت به معنی توانایی عملی کردن خواسته ها و رسیدن به هدف ها، به رغم مخالفت دیگران است.

جدول شماره (۳): تعاریف قدرت

ردیف	تعاریف قدرت
۱	توانستن، توانایی داشتن و صفتی که تأثیر آن بر وفق اراده باشد. (معین، ۱۳۸۴: ۸۴)
۲	توانایی اعمال نفوذ بر دیگران. (الوانی، ۱۳۸۲: ۱۳۸) توانایی اثرگذاری بر جریان امکانات و منابع به سمت یک سلسله اهداف موردنظر که برخلاف اهداف دیگر می باشد. (الوانی، ۱۳۸۹: ۹۵)
۳	ظرفیتی است که فرد (الف) دارد تا رفتار فرد (ب) را تحت تأثیر قرار دهد، به گونه ای که فرد (ب) کارهایی را انجام دهد که در غیر این صورت انجام نمی داد. (رضاییان، ۱۳۹۱: ۲۰)
۴	قدرت به مفهومی که در دنیای امروز مطرح است، تنها منحصر به قدرت نظامی، انتظامی و اطلاعاتی نیست؛ بلکه بالاتر از این ها، به مفهوم دستیابی کشور به فناوری های پیشرفته، رشد و توسعه نیز است. (شعبانپور، ۱۳۸۶: ۴۵ - ۴۴)
۵	توانایی اثرگذاری بر اراده دیگران جهت تابعیت از صاحب قدرت؛ توانایی نفوذ و تأثیر در راه و روش دیگران به گونه ای که مطابق نیات خاص صاحب قدرت باشد؛ در فرهنگ روابط بین الملل به مفهوم نفوذ و اعمال واپایش یک ملت بر ملت های دیگر تشریح می گردد؛ چنان چه عاملی بتواند بیش از آن اندازه که تحت تأثیر قرار می گیرد، دیگران را تحت تأثیر قرار دهد، به همان اندازه دارای قدرت است. (شهلائی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۲)
۶	هدفی فراتر از قدرت وجود ندارد و خود قدرت در درون خود هدف است. (حقیقت، ۱۳۸۱: ۲۱۷)
۷	قدرت مانند عشق است، انسان راحت تر می تواند آن را تجربه کند تا آن را تعریف نماید. (اغضان، ۱۳۸۴: ۳۱۲)
۸	قدرت از جهاتی مانند آب و هوا می باشد؛ همه به آن مربوط هستند و در مورد آن صحبت می کنند، اما فقط عده کمی آن را می فهمند. (بیگی، ۱۳۸۸: ۳۰)
۹	قدرت، امکان خاص یک عامل (فرد یا گروه) به خاطر داشتن موقعیتی در روابط اجتماعی است که بتواند گذشته از پایه اتکای این امکان خاص، اراده خود را با وجود مقاومت به کار برد. (اغضان، ۱۳۸۴: ۸۹)

ردیف	تعاریف قدرت
۱۰	قدرت توانایی تحمیل اراده بر دیگران است، به اتکای ضمانت اجرای مؤثر در صورت عدم قبول؛ به عبارتی دیگر، توان وادار ساختن مردم یا چیزها به انجام کاری که در غیر این صورت انجام نمی‌دادند. (مکلین، ۱۳۸۱: ۶۴۷)
۱۱	منظور از داشتن قدرت؛ توانایی تمرکز یا هدایت رفتار اشخاص یا کارهاست. (مکلین، ۱۳۸۱: ۸۹)
۱۲	قدرت توانایی افراد یا اعضای یک گروه برای دستیابی به هدف‌ها یا پیشبرد منافع خود است. قدرت یک جنبه فراگیر برای روابط انسانی است، بسیاری از ستیزه‌ها در جامعه برای قدرت است؛ زیرا میزان توانایی یک فرد یا گروه در دستیابی به قدرت بر این‌که تا چه اندازه می‌تواند خواست‌های خود را به زیان خواست‌های دیگران به مرحله اجرا درآورد، تأثیر می‌گذارد. (گیدنز، ۱۳۷۹: ۷۷)
۱۳	یک موقعیت سلطه و تفوق؛ توانایی مجبور کردن برای فرمانبرداری؛ ظرفیت یا توانایی انجام و تولید یک نتیجه؛ اقتدار و اختیار تجویز؛ نفوذ و تأثیر اساسی؛ توانایی داشتن برای اداره و کاربرد نیروی جبری؛ قدرت معادل و مترادف مفاهیمی چون واپایش، اقتدار، فرمان، تسلط، اختیار قانونی و توانایی قضاوت به‌کاررفته است. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۲)
۱۴	همه قدرت مبتنی بر رابطه می‌باشد. (رضاییان، ۱۳۹۱: ۲۰)
۱۵	(اراده + راهبرد) × (نیروی نظامی + اقتصاد + طول مرز + جمعیت) = قدرت جامعه. (نای، ۱۳۹۲: ۲۵-۲۴)

۲-۱-۲. قدرت ملی

در موضوع قدرت در سطح کشورها، قدرت ملی مطرح می‌شود. تعاریف بسیار زیادی از قدرت ملی وجود دارد و اندیشمندان و سیاستمداران بر مبنای دیدگاه و

نگرش خود، تعریف خاصی از قدرت ملی بیان کرده‌اند. امروزه قدرت ملی یکی از اصلی‌ترین ابزارهای در اختیار کشورهاست تا از راه آن بتوانند به اهداف و منافع ملی خود در سطوح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی دست یابند؛ بنابراین تصور اینکه کشوری بدون داشتن قدرت بتواند سیاست‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی (جهانی) خود را پیش ببرد، تصویری نادرست می‌باشد. عدم برخورداری از قدرت لازم و کافی، حتی دستیابی به اهداف داخلی را غیرممکن می‌سازد تا چه رسد به اهداف و سیاست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی؛ از این رو، امروزه همه چیز بر مدار و محور قدرت می‌چرخد.

عناصر قدرت ملی به صورت کمی و کیفی وجود دارند؛ یعنی متغیرهای هریک از عوامل قدرت ملی ممکن است کمی یا کیفی باشند. البته برخی از نظریه‌پردازان فقط به یک بُعد از قدرت ملی یعنی عنصر مادی و کمی آن توجه می‌کنند و برخی هر دو جنبه از قدرت را مورد توجه قرار می‌دهند.

«شهلائی و همکاران» بر این باورند که قدرت ملی، مجموعه توانایی‌ها و قابلیت‌های کشور برای نفوذ در رفتار سایر کشورها جهت دستیابی به منافع ملی خود می‌باشد. «حافظ‌نیا» نیز معتقد است قدرت ملی به‌عنوان مفهومی ژئوپلیتیکی، صفت گروهی افراد یک ملت یا ویژگی کلی یک کشور را منعکس می‌کند که برآیند توانایی‌ها و مقهورهای آن ملت یا کشور محسوب می‌شود. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۰۷)

«هانگ شوفن» دانشمند مشهور چینی، در اثر خود با عنوان «قدرت ملی جامع» بیان می‌کند که قدرت ملی عبارت است از قدرت کامل و نفوذ بین‌المللی یک ملت، هم در عرصه قدرت مادی و هم معنوی که ملت از آن برای بقا و توسعه استفاده می‌کنند. «تلیس و همکاران» معتقدند که قدرت ملی عبارت است از ظرفیت یک کشور در پیگیری اهداف کاربردی با اقدامات عمده. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۰۸)

۲-۲. عناصر تشکیل دهنده قدرت ملی

برخی از تقسیم‌بندی‌ها در مورد عناصر تشکیل دهنده قدرت ملی عبارتند از:

الف. عوامل مادی و معنوی:

منظور از عوامل مادی قدرت، آن دسته از عواملی است که تا اندازه‌ای قابل سنجش باشد. ویژگی دیگر، شکلی و ظاهری بودن آن عوامل است؛ به‌عنوان مثال وسعت، شکل هندسی و وضع طبیعی یک کشور از جمله عناصر مادی قدرت هستند که در ادبیات علوم سیاسی از عوامل جغرافیایی قدرت محسوب می‌شوند؛ مهم‌ترین عناصر مادی قدرت به شرح موارد زیر می‌باشند:

(۱) عوامل جغرافیایی (وسعت، شکل هندسی کشور و ...)

(۲) مواد کانی و معدنی (نفت، طلا، الماس و ...)

(۳) عوامل اقتصادی (تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه و ...)

(۴) عوامل نظامی (استعداد، تجهیزات و ...)

(۵) جمعیت.

عوامل معنوی قدرت، آن دسته از عوامل هستند که قابل اندازه‌گیری کمی و آماری نبوده و تعیین میزان دقیق قدرت به دست آمده از آن‌ها دشوار است؛ مهم‌ترین عوامل معنوی قدرت عبارتند از:

(۱) ویژگی‌ها، نقش (میزان اثرگذاری یک دولت در سایر دولت‌ها و سازمان‌های

بین‌المللی و ملت‌ها) و روحیه ملی؛

(۲) مکتب (جهان‌بینی و عقیده)؛

(۳) رهبری؛

(۴) دولت و حکومت؛

(۵) ثبات سیاسی، وجهه و احترام بین‌المللی؛

(۶) اطلاعات و آگاهی؛

(۷) استعداد و ظرفیت علمی و تخصصی. (شهلائی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۳)

ب. عوامل ثابت و متغیر:

عناصر ثابت و پایدار قدرت ملی، آن دسته از عناصری هستند که با گذشت زمان کمتر دچار تغییر و تحول می گردند. ویژگی های آن ها عبارتند از:

(۱) ثبات و پایداری؛

(۲) استمرار؛

(۳) درجه اثرگذاری بیشتر و آشکارتر.

از عوامل ثابت و پایدار قدرت ملی یک کشور می توان به جغرافیا و ژئوپلیتیک اشاره کرد.

عناصر متغیر قدرت ملی، آن دسته از عناصری هستند که به مرور زمان دچار تغییر و تحول می گردند. ویژگی های عمده این عناصر عبارتند از:

(۱) تغییر و تحول؛

(۲) عدم استمرار؛

(۳) درجه اثرگذاری آن ها کمتر از عوامل ثابت قدرت.

از عوامل متغیر قدرت ملی یک کشور می توان به جمعیت، عوامل اقتصادی و نظامی اشاره کرد. (شهلائی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۴-۲۳)

محاسبه و اندازه گیری قدرت ملی و طرح الگویی که بتوان بین کشورها در یک زمان معین و یا بین وضع یک کشور در دو دوره متفاوت مقایسه به عمل آورد، همواره از دغدغه های فکری صاحب نظران جغرافیای سیاسی، روابط بین الملل و ... بوده است. از همین رو در طول دهه های گذشته به ویژه دهه های ۶۰ و ۷۰ میلادی، تلاش های متعددی در این راستا صورت گرفته که تاکنون این تلاش ها منجر به دستیابی به الگوی جامع و

مؤثری برای اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها نشده است. کیفی بودن برخی عوامل و متغیرهای قدرت و مشکل اندازه‌گیری آن‌ها، تنوع منابع و سرچشمه‌های قدرت، مشکل دستیابی به الگوی کمی هم‌ترازسازی متغیرها و ... از جمله موانع دستیابی به الگوی سنجش قدرت ملی کشورها محسوب می‌شوند.

۲-۳. رویکردهای محاسبه قدرت ملی

۲-۳-۱. رویکردهای تک‌متغیره

در ارزیابی و سنجش قدرت ملی، برخی اندیشمندان پس از بررسی عوامل مختلف، بر روی یک عامل به‌عنوان معیار اندازه‌گیری قدرت ملی تأکید کرده و به‌وسیله آن به ارزیابی قدرت ملی پرداخته‌اند. مهم‌ترین انتقادی که بر رویکرد تک‌متغیره می‌توان عنوان کرد، این است که این نوع شاخص‌ها، نگرش محدودی به قدرت ملی کشورها دارند و نمی‌توانند بیانگر قدرت واقعی کشورها در نظام ژئوپلیتیک جهانی باشند. به‌عبارت دقیق‌تر، قدرت ملی دارای ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی-فرهنگی، سرزمینی و ... می‌باشد.

از این‌رو هر شاخص که فقط به سنجش یک بُعد خاص بپردازد و یا حتی بخشی از یک بُعد از قدرت را سنجش کند، دور از واقعیت بوده و به‌هیچ‌عنوان نمی‌تواند معیار مناسبی برای اندازه‌گیری جامع قدرت ملی محسوب شود. به‌عنوان مثال، اگرچه درآمد نفت منجر به افزایش تولید ناخالص داخلی کشورهایی مانند عربستان سعودی و ونزوئلا شده است، اما بین این عامل و سایر شاخص‌های قدرت ملی در این کشورها همبستگی وجود ندارد. بر این اساس فقط با بررسی این متغیر نمی‌توان قدرت واقعی این دو کشور را مورد سنجش قرار داد.

جدول شماره (۴): رویکرد تک‌متغیره به سنجش قدرت ملی (حافظنیا و همکاران، ۱۳۸۵: ۴۸)

ردیف	طراح الگو	نوع شاخص	نام شاخص
۱	کینزلی دیویس	اقتصادی	درآمد ملی
۲	چارلز هیش و رونال مک‌کین	اقتصادی	تولید ناخالص ملی
۳	بروس راست و اسکار مورگسترن	اقتصادی	کل مصرف سوخت و انرژی برق
۴	جوشا گلدشتین	اقتصادی	تولید ناخالص ملی
۵	آی نیس کلاد و کارل دیوش	نظامی	توانمندی و نیروی نظامی
۶	نورمن آلکوک و آلن نیوکمب	نظامی	هزینه و نیروی نظامی
۷	جورج مدلسکی و ویلسام تامپسون	نظامی	اندازه نیروی دریایی

۲-۳-۲. رویکردهای چندمتغیره (ترکیبی)

یکی دیگر از روش‌های محاسبه قدرت ملی استفاده از چند متغیر، ترکیب آن‌ها و طراحی یک الگوی چندمتغیره است. طراحی الگوهای ترکیبی (چندمتغیره) به وسیله صاحب‌نظران به دو شکل متفاوت الگوهای ریاضی و مفهومی صورت گرفته است. در الگوهای ترکیبی ریاضی، ابتدا متغیرهای موردنظر انتخاب می‌شود و سپس با طراحی یک فرمول ریاضی، نوع رابطه و ترکیب متغیرها مشخص می‌شود. در نهایت براساس این الگوی ریاضی، قدرت ملی کشورها سنجش می‌شود. به‌عنوان نمونه، می‌توان به الگوهای که به وسیله «کلیفورد جرمن و فوکس» طرح شد اشاره کرد.

در نوع دوم یعنی الگوهای مفهومی، چند متغیر به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر قدرت ملی کشورها به وسیله طراح الگو انتخاب شده و سپس قدرت کشورها براساس امتیازهای کسب شده در آن گروه از متغیرها سنجش می‌شود. در این روش فرمول ریاضی خاصی که نشان‌دهنده چگونگی ترکیب و نوع رابطه متغیرها باشد ارائه نمی‌شود. از جمله این الگوها می‌توان به الگوی وینه فریس، ریچارد مویر و سوئل کوهن اشاره کرد. الگوهای ترکیبی ریاضی و مفهومی نیز دارای نواقص و اشکالاتی می‌باشند که بررسی تک‌تک آن‌ها از حوصله این مقاله خارج است؛ از این‌رو، فقط به

مهم‌ترین انتقادهایی که بر الگوهای ترکیبی (ریاضی و مفهومی) وارد است به صورت فهرست‌وار اشاره می‌شود:

- (۱) تعداد محدود متغیرهای به کار رفته در الگوها؛
- (۲) عدم جامع بودن الگو از نظر تنوع متغیرها و تأکید بر یک بُعد خاص قدرت؛
- (۳) عدم تناسب متغیرهای به کار رفته با متغیرهای راهبردی منطبق با زمان کنونی؛
- (۴) تأثیر دیدگاه‌ها و گرایش‌های شخصی طراح الگو بر خود الگو (تأکید اقتصاددان‌ها بر متغیرهای اقتصادی، نظامیان بر متغیرهای نظامی، جغرافیدان‌ها بر متغیرهای طبیعی و ...)
- (۵) استفاده از برخی متغیرهای کیفی بدون ارائه روش کمی کردن آن؛
- (۶) تأکید بر استفاده از متغیرهای دارای کارکرد مثبت و عدم توجه به متغیرهایی با کارکرد منفی؛

(۷) عدم وجود داده‌های جهان‌شمول در مورد متغیرهای الگو.

جدول شماره (۵): تعداد و نوع متغیرهای به کار رفته در الگوهای ترکیبی مفهومی (غیرریاضی).

(حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۸۵: ۵۰)

سال ارائه	تعداد متغیرهای به کار رفته در الگو	طراح الگو	ردیف
۱۹۵۶	۲۶ متغیر در قالب ۳ عامل ظرفیت اقتصادی، صلاحیت اجرایی و انگیزه جنگیدن	کلاوس نور	۱
۱۹۷۰	۳ متغیر: تولید ناخالص داخلی، سرانه و تراکم جمعیت	آلکوک و نیوکمب	۲
۱۹۷۲	۵ متغیر: جمعیت، مصرف انرژی، تولید فولاد، هزینه و تعداد نیروهای نظامی	دیوید سینگر	۳
۱۹۷۳	۶ متغیر: وسعت سرزمین، جمعیت، درآمد حکومت، هزینه‌های دفاعی، حجم تجارت بین‌المللی و اندازه نیروهای مسلح	وینه فریس	۴
۱۹۷۵	۵ متغیر: وسعت، جمعیت، تولید فولاد، تعداد نفرات ارتش و تعداد موشک‌های قاره‌پیما	ریچارد مویر	۵
۱۹۹۱	۱۰ متغیر: میزان پس‌انداز، تولید کشاورزی، صنعتی، درصد صادرات تحقیقی و توسعه، تعداد دانشمندان، مهندسان، اختراعات و ...	سونل کوهن	۶
۲۰۰۰	۲۵ متغیر در ۳ دسته منابع، نیروی انسانی و ...	تلیس و بلی	۷
۲۰۰۴	۵۰ متغیر در قالب ۷ مؤلفه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ...	اعظمی و همکاران	۸

جدول شماره (۶): انواع شاخص‌های چندمتغیره برای سنجش قدرت ملی کشورها
(زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۳۱-۱۲۲) (تلیس، ۱۳۸۳: ۴۲-۴۰)

ردیف	طراح الگو	شاخص‌ها
۱	دیوید جابلنسکی	عوامل طبیعی و اجتماعی قدرت
۲	هانس مورگنتا	موقعیت جغرافیایی، منابع طبیعی (به‌ویژه غذا و مواد خام)، ظرفیت صنعتی، آمادگی نظامی (به‌ویژه فناوری، رهبری، کمیت و کیفیت نیروهای مسلح)، جمعیت (به‌ویژه پراکندگی و گرایش‌ها)، صفت ملی، روحیه ملی، کیفیت دیپلماسی و کیفیت حکومت
۳	ارگانسکی	اندازه جمعیت، کفایت سیاسی دولت، میزان توسعه اقتصادی
۴	نیکلاس اسپایکمن	مساحت کشور، ماهیت مرزها، کثرت جمعیت، منابع طبیعی، توسعه اقتصادی و صنعتی، قدرت مالی، تجانس نژادی، میزان انسجام اجتماعی، ثبات سیاسی و روحیه ملی
۵	مارتین گلاسنر	سرزمین، جمعیت، حکومت، اقتصاد، ارتباطات، قوه نظامی و روابط خارجی
۶	گیدو فیشر	عوامل سیاسی، روانی و اقتصادی
۷	ردولف اشتاینمتز	جمعیت، وسعت سرزمین، ثروت، تأسیسات سیاسی، کیفیت فرماندهی، وحدت ملی و همبستگی، حفظ حرمت و دوستی قدرت‌های خارجی و کیفیت اخلاقی
۸	هانگ سوفنگ	قدرت سیاسی، آموزشی و فرهنگی، قدرت دیپلماسی و اشتراک مساعی
۹	جان ویکلین	عوامل جغرافیایی، نظامی، اقتصادی، مستعمرات، عوامل اجتماعی و انسانی و سیاسی
۱۰	جوزف فرانکل	جمعیت، جغرافیا، اقتصاد، حکومت و سازمان نظامی، عناصر روانشناختی-اجتماعی، دیدگاه راهبردی بین‌المللی
۱۱	مؤسسه مطالعات ملی ژاپن	ظرفیت همکاری بین‌المللی، قابلیت بقا و قدرت اجبار، ظرفیت همکاری بین‌المللی، قابلیت‌های کشور و میزان حضور آن در عرصه بین‌المللی
۱۲	سوئل بی کوهن	عوامل و تحولات داخلی، عوامل خارجی، نیروهای داخلی حاضر در خارج از مرزها، میزان پس‌انداز، تولید کشاورزی، صنعتی، صادرات، تحقیقات توسعه‌ای، تعداد دانشمندان، مهندسان، کاهش دیون و بدهی‌های خارجی، مبادله علمی و تعداد اختراعات
۱۳	جان‌ام کالینز	نیروی سیاسی با نفوذ در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی، خصوصیت ملی، آموزش و علم
۱۴	رای کلاین	ظرفیت و توان اقتصادی، جمعیت و وسعت، تمایل به تداوم راهبرد ملی، هدف راهبردی، ظرفیت و توان نظامی
۱۵	فردریک راتزل	وسعت و موقعیت کشورها
۱۶	پامر و پرکینز	وضع جغرافیایی، منابع کانی، فناوری، جمعیت، جهان‌بینی، روحیه ملی و رهبری

شاخص‌ها	طراح الگو	ردیف
اندازه جمعیت و سرزمین، منابع، قابلیت اقتصادی، قدرت نظامی، ثبات و کفایت سیاسی	کنت والتز	۱۷
جمعیت، سرزمین، جغرافیا و منابع طبیعی، فرهنگ سیاسی، وطن‌دوستی و علم و فناوری	جوشا گلداشتاين	۱۸
وسعت، جمعیت، تولید فولاد، اندازه ارتش و نیروی نظامی، تعداد زیردریایی‌های هسته‌ای	ریچارد مویر	۱۹
منابع ملی، عملکرد ملی و توانایی نظامی	اشلی تلیس	۲۰
ظرفیت اقتصادی، صلاحیت اداری و انگیزه جنگیدن	کلاوس نور	۲۱
توانمندی هسته‌ای، وسعت سرزمین، جمعیت، زیرساخت‌های صنعتی و اندازه نیروهای نظامی	کلیفورد جرمن	۲۲
اندازه جمعیت و تولید ناخالص ملی	ویلهلم فوکس	۲۳
جمعیت (با شاخص‌های کل جمعیت و جمعیت شهرنشین)، ظرفیت صنعتی (با شاخص‌های میزان انرژی مصرفی و میزان تولید آهن) و توانمندی نظامی (هزینه‌ها و اندازه نیروهای نظامی)	دیوید سینگر	۲۴
جمعیت، درآمد دولت، هزینه‌های دفاعی، حجم تجارت بین‌المللی، وسعت سرزمین و اندازه نیروهای مسلح	وینه فریس	۲۵
جمعیت، وسعت، درآمد، کانی‌های غیرسوختی، انرژی مصرفی، کالاهای ساخته‌شده، حجم تجاری، میزان غذای مصرفی، موازنه راهبردی، توانمندی نظامی، راهبرد ملی و اراده ملی (شامل سطح انسجام و یکپارچگی ملی، قدرت رهبر و میزان ارتباط راهبرد ملی با منافع ملی)	رین کلان	۲۶
عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، سرزمینی، نظامی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی	سیدهادی زرقانی	۲۷
عوامل اقتصادی، سرزمینی (جغرافیای طبیعی)، سیاسی، علمی و فناوری، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، فرامرزی و فضایی	محمدرضا حافظ‌نیا	۲۸
عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، سیاسی و نظامی	مجتبی تهامی	۲۹
عقاید و ارزش‌های سیاسی، عوامل اجتماعی - انسانی، سیاسی، جغرافیایی، نظامی و اقتصادی	عبدالعلی قوام	۳۰
منابع طبیعی، انسانی و الهی	عباس نبوی	۳۱
عوامل جغرافیایی، انسانی، فرهنگی و ساختار حکومت	جلیل روشندل	۳۲

شاخص‌ها	طراح الگو	ردیف
وضع جغرافیایی، جمعیت و نیروی انسانی، استعداد و ظرفیت تولید منابع و کارخانه‌ها، حمل‌ونقل و ارتباطات، استعدادها علمی و اختراعات و ابتکارها، نظام اقتصادی، سازمان اداری و دولتی، موقعیت راهبردی، عقاید و باورها و اخلاق اجتماعی، اطلاعات و آگاهی، تأسیسات نظامی و انتظامی و پیش رهبری	علی اصغر کاظمی	۳۳
ابزارهای خودی و هم‌پیمانان	جمراسی فراهانی	۳۴
وضع جغرافیایی، منابع ملی، جمعیت، کیفیت حکومت، روحیه ملی، کیفیت رهبری، ملی‌گرایی، خصوصیات ملی، عقاید و باورها، مردم‌سالاری، ظرفیت و میزان رهبری یک ملت	حسین سیف‌زاده	۳۵

پرسشی که درخصوص منابع قدرت و میزان اهمیت هر یک از آنها مطرح بوده این است که در دنیای امروز کدام یک از منابع قدرت بیشترین اهمیت را دارند؟ با توجه به جدول زیر روشن است که منابع قدرت هیچ‌گاه حالت ایستا نداشته و همچنان تغییرات را تجربه می‌کنند:

جدول شماره (۷): کشورهای پیشتاز و منابع عمده قدرت آنها (قرن ۱۶ تا ۲۰ میلادی)

(نای، ۱۳۸۷: ۱۰۲)

منابع عمده قدرت	کشور پیشتاز	دوره	ردیف
شمش طلا، تجارت استعماری، ارتش‌های متشکل از سربازان مزدور و پیوندهای میان سلسله‌های پادشاهی	اسپانیا	قرن ۱۶	۱
تجارت، بازارهای سرمایه و نیروی دریایی	هلند	قرن ۱۷	۲
جمعیت، صنعت مناطق روستایی، دستگاه دولتی و ارتش	فرانسه	قرن ۱۸	۳
صنعت، همبستگی سیاسی، امور مالی و اعتبار، نیروی دریایی، هنجارهای لیبرالی و موقعیت جزیره‌ای (آسان بودن دفاع از سرزمین)	انگلیس	قرن ۱۹	۴
بزرگی اقتصاد ملی، پیشتازی در حوزه‌های علمی و تکنیکی، فرهنگ جهانی، نیروهای نظامی و ائتلاف‌ها، رژیم‌های لیبرالی بین‌المللی، مرکزیت برای ارتباطات فراملی	ایالات متحده آمریکا	قرن ۲۰	۵

در ادامه به بررسی میزان همبستگی هریک از عوامل (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی، سرزمینی، نظامی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی) با قدرت ملی می‌پردازیم.

۳. یافته‌های تحقیق

جدول شماره (۸): امتیازهای منابع قدرت ۱۰ قدرت برتر دنیا

قدرت ۱۰ قدرت برتر دنیا	قدرت اقتصادی	قدرت سیاسی	قدرت اجتماعی - فرهنگی	قدرت نظامی	قدرت سرزمینی	قدرت علمی و فناوری	قدرت فرامرزی	قدرت فضایی
ایالات متحده آمریکا	۴۳/۶	۱۸/۴	۲۲/۳۳	۳۹۵/۷	۱۰۲/۶	۱۲۶/۷۷	۹۰/۳۲	۱۷۸/۰۳
روسیه	۱۰/۶	۱۵/۸	۱۳/۶۲	۱۹۶	۸۳/۳	۲۶/۸۴	۳۶/۶۴	۴۵/۹۰
چین	۳۶/۹	۱۵/۷	۱۵/۳۷	۱۱۹/۲	۶۱/۱	۳۴/۷۲	۵۰/۵۴	۱۴/۰۲
انگلستان	۱۸/۴	۱۸	۱۷/۷۳	۱۰۶/۲	۴۹/۴	۴۷/۵	۳۹/۷۷	۵/۴۴
ژاپن	۳۱/۲	۱۵/۹	۱۵/۴۴	۲۸/۵	۳۹/۲	۵۳/۹۳	۲۴/۷۳	۱۴/۴۱
فرانسه	۱۰/۷	۱۶/۵	۱۶/۷۲	۵۷/۶	۴۵/۶	۲۷/۶۲	۴۸/۱۴	۶/۳۶
آلمان	۱۳/۳	۱۷/۳	۱۵/۹۹	۳۱/۸	۴۱/۱	۵۰/۰۵	۲۸/۱۶	۲/۶۷
استرالیا	۹/۹	۴/۶	۱۱/۳۴	۱۱/۳	۶۷/۵	۱۹/۱۷	۱۶/۹۶	۲/۲
کانادا	۵/۹	۸/۶	۱۰/۳۸	۶/۵	۶۶/۴	۲۲/۱۱	۱۷/۵۲	۴/۷۶
اسپانیا	۶/۳	۱۶/۲	۱۵/۸۵	۱۵/۴	۴۴/۷	۱۸/۸۶	۲۳/۶۷	۲/۷۷

امتیازهای مرتبط با قدرت اقتصادی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای شاخص‌های زیر

محاسبه گردیده است:

- (۱) سرانه تولید ناخالص داخلی؛
- (۲) سهم تولید ناخالص داخلی از مجموع تولید ناخالص داخلی جهان؛
- (۳) سرانه درآمد ناخالص ملی؛
- (۴) میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی؛
- (۵) نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی؛

(۶) سهم صادرات کالاهای صنعتی از کل صادرات؛

(۷) مجموع ذخایر مالی بین‌المللی (به دلار)؛

(۸) رتبه در شاخص آزادسازی اقتصادی؛

(۹) تراز منفی تجاری؛

(۱۰) سهم واردات مواد غذایی از کل واردات؛

(۱۱) میزان بیکاری (به درصد).

امتیازهای مرتبط با قدرت سیاسی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای شاخص‌های زیر

محاسبه گردیده است:

(۱) رتبه در شاخص آزادی (حقوق سیاسی و آزادی مدنی)؛

(۲) تعهد حکومت (عضویت در پیمان‌های زیست‌محیطی)؛

(۳) رتبه در شاخص آزادی مطبوعات؛

(۴) عضویت در کنوانسیون‌های اصلی حقوق بشر؛

(۵) رتبه در شاخص بهره‌وری دولت؛

(۶) انتخاب هیئت حاکمه با رأی مردم.

امتیازهای مرتبط با قدرت اجتماعی- فرهنگی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای

شاخص‌های زیر محاسبه گردیده است:

(۱) جمعیت (میلیون نفر)؛

(۲) رتبه در شاخص توسعه انسانی؛

(۳) امید به زندگی در هنگام تولد؛

(۴) برابری جنسیتی آموزشی (نسبت ثبت‌نام زنان به مردان در مقاطع ابتدایی،

راهنمایی و متوسطه)؛

(۵) درصد جمعیت جوان؛

(۶) تعداد پزشک (در هر صد هزار نفر)؛

- (۷) سرانه هزینه بهداشت؛
  - (۸) نرخ مرگ و میر مادران (در هر صد هزار تولد زنده)؛
  - (۹) نرخ مرگ و میر نوزادان زیر پنج سال (در هر هزار تولد)؛
  - (۱۰) درصد جمعیت محروم از دسترسی به آب سالم و بهداشتی؛
  - (۱۱) تعداد اماکن باستانی به رسمیت شناخته شده از سوی یونسکو؛
  - (۱۲) تعداد تلویزیون (در هر هزار نفر)؛
  - (۱۳) میزان مطالعه روزنامه (چرخش روزانه روزنامه در هر هزار نفر)؛
  - (۱۴) تعداد رایانه شخصی (در هر هزار نفر)؛
  - (۱۵) تعداد روزنامه‌ها (در هر هزار نفر)؛
  - (۱۶) قدمت تاریخ کشور یا حکومت؛
  - (۱۷) هزینه‌های آموزشی (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی)؛
  - (۱۸) نرخ بی‌سوادی در افراد بالای ۱۵ سال؛
  - (۱۹) نرخ بی‌سوادی در زنان؛
  - (۲۰) درصد جمعیت برخوردار از خدمات بهداشتی؛
  - (۲۱) تعداد خبرگزاری‌ها و بنگاه‌های خبرپراکنی بین‌المللی.
- امتیازهای مرتبط با قدرت نظامی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای شاخص‌های زیر محاسبه گردیده است:

- (۱) تعداد هواپیماهای جنگی؛
- (۲) تعداد کارکنان نیروهای مسلح (به صورت درصدی از کل جمعیت)؛
- (۳) کل هزینه‌های نظامی؛
- (۴) هزینه‌های نظامی (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی)؛
- (۵) صادرات سلاح (میلیون دلار)؛
- (۶) تعداد کارکنان نیروی هوایی؛

(۷) تعداد کارکنان نیروی دریایی؛

(۸) تعداد شناورهای رزمی (زیردریایی).

امتیازهای مرتبط با قدرت سرزمینی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای شاخص‌های زیر

محاسبه گردیده است:

(۱) وسعت (کیلومتر)؛

(۲) میزان دسترسی به آب‌های آزاد؛

(۳) سرانه منابع آب شیرین تجدیدپذیر داخلی (مترمکعب)؛

(۴) رتبه در شاخص تولید و غذا؛

(۵) کل شبکه جاده‌ای (درصد جاده‌های آسفالت از مجموع راه‌ها)؛

(۶) رتبه در شاخص پایداری محیط زیست؛

(۷) کل مسیر راه‌آهن (کیلومتر)؛

(۸) معادن راهبردی؛

(۹) تعداد بنادر و فرودگاه‌های بین‌المللی؛

(۱۰) میزان ذخائر بالقوه نفت؛

(۱۱) میزان تولید برق آبی.

امتیازهای مرتبط با قدرت علمی و فناوری ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای

شاخص‌های زیر محاسبه گردیده است:

(۱) تعداد محققین در بخش تحقیق و توسعه (در هر یک میلیون نفر)؛

(۲) تعداد متخصص فنی (تکنسین) در بخش تحقیق و توسعه (در هر یک میلیون نفر)؛

(۳) رتبه در شاخص دسترسی دیجیتال؛

(۴) تعداد اختراعات ثبت شده (در هر یک میلیون نفر)؛

(۵) تعداد مقالات علمی - فنی (در هر یک میلیون نفر)؛

(۶) هزینه‌های تحقیق و توسعه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی)؛

- (۷) میانگین تعداد مقاله‌های نمایه شده در مؤسسه اطلاعات علمی؛
- (۸) تعداد مقاله‌های حوزه نانو فناوری پذیرفته شده در مؤسسه اطلاعات علمی؛
- (۹) مجله‌های علمی یک کشور در مؤسسه اطلاعات علمی؛
- (۱۰) میزان صادرات فناوری سطح بالا؛
- (۱۱) سهم صنعت در تولید ناخالص ملی (به درصد)؛
- (۱۲) میزان تولید برق هسته‌ای.
- امتیازهای مرتبط با قدرت فرامرزی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای شاخص‌های زیر محاسبه گردیده است:

- (۱) تعداد شرکای تجاری؛
- (۲) جمعیتی که در خارج متولد شده‌اند (به صورت درصدی از کل جمعیت)؛
- (۳) تعداد تماس‌های انجام شده با خارج از کشور (دقیقه به نفر)؛
- (۴) عضویت دائم در شورای امنیت سازمان ملل متحد؛
- (۵) عضویت موقت در شورای امنیت سازمان ملل متحد؛
- (۶) عضویت در سازمان‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی؛
- (۷) تعداد مدال‌های المپیک؛
- (۸) تعداد گردشگرهای وارد شده (در هر صد نفر جمعیت کشور میزبان)؛
- (۹) تعداد مسافره‌ای خارج شده در طول یکسال (در هر صد نفر)؛
- (۱۰) حرکت هواپیماها (تعداد پروازها).
- امتیازهای مرتبط با قدرت فضایی ۱۰ قدرت برتر دنیا بر مبنای شاخص‌های زیر محاسبه گردیده است:

- (۱) تعداد ماهواره‌های کشورها در فضا؛
- (۲) تعداد ماهواره‌های نظامی کشورها در فضا؛
- (۳) تعداد ماهواره‌های تحقیقاتی.

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

ضرایب همبستگی محاسبه شده را با توجه به جدول زیر دسته بندی می کنیم:

جدول شماره (۹): میزان همبستگی هریک از منابع قدرت با قدرت ملی

ردیف	انواع قدرت	ضریب همبستگی (r_s)	ضریب تعیین (V)	شدت همبستگی	جهت همبستگی
۱	نظامی	۰/۹۳	۸۶/۴۹	بسیار بالا	مستقیم ناقص
۲	فضایی	۰/۸۴	۷۰/۵۶	بالا	مستقیم ناقص
۳	فرامرزی	۰/۸	۶۴	بالا	مستقیم ناقص
۴	اقتصادی	۰/۷۸	۶۰/۸۴	بالا	مستقیم ناقص
۵	علمی و فناوری	۰/۶۶	۴۳/۵۶	متوسط	مستقیم ناقص
۶	سرزمینی	۰/۴۴	۱۹/۳۶	متوسط	مستقیم ناقص
۷	اجتماعی- فرهنگی	۰/۳۸	۱۴/۴۴	پایین	مستقیم ناقص
۸	سیاسی	۰/۳۷	۱۳/۶۹	پایین	مستقیم ناقص

ملاحظه جدول شماره (۹) و توجه به سؤال اصلی تحقیق نشان می دهد که مهم ترین عوامل مؤثر در قدرت ملی ۱۰ قدرت برتر دنیا به ترتیب عبارتند از: قدرت نظامی، فضایی، فرامرزی، اقتصادی، علمی و فناوری، سرزمینی، اجتماعی- فرهنگی و سیاسی؛ یعنی مؤثرترین عوامل در قدرت ملی ۱۰ قدرت برتر دنیا به ترتیب عبارتند از: قدرت نظامی، فضایی، فرامرزی و اقتصادی.

۴-۲. پیشنهادها

با توجه به اهمیت و ضرورت پرداختن به مباحث مرتبط با قدرت، قدرت ملی، نظامی و ...، چنین استنباط می گردد که با بررسی میزان همبستگی (جهت و شدت رابطه) موجود بین قدرت ملی و هریک از منابع قدرت ملی (قدرت نظامی، اجتماعی،

فرهنگی، سیاسی، علمی و فناوری، فرامرزی، سرزمینی، فضایی و اقتصادی) و همچنین قدرت نظامی با هر یک از مؤلفه‌های فیزیکی، غیرفیزیکی و برترساز؛ می‌توان اولویت به‌کارگیری مطلوب هریک از منابع قدرت پیش‌گفته را احصاء و درنهایت ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هریک از منابع قدرت را جهت دستیابی به حداکثر قدرت ملی و قدرت نظامی پیگیری نمود.

در راستای دستیابی به نتایج گفته شده در بالا، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

(۱) با استفاده از محاسبات مرتبط با ضرایب «همبستگی پیرسون» و «رتبه‌ای اسپیرمن»، جهت و شدت رابطه موجود بین قدرت ملی و سایر منابع قدرت ملی ج.ا.ایران (نظامی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، علمی و فناوری، فرامرزی، سرزمینی، فضایی و اقتصادی) تعیین گردد.

(۲) با استفاده از سایر الگوهای کمی و کیفی تک‌متغیره و چندمتغیره و همچنین محاسبات مرتبط با ضرایب «همبستگی پیرسون» و «رتبه‌ای اسپیرمن»، جهت و شدت رابطه موجود بین مؤلفه‌های فیزیکی (محسوس)، غیرفیزیکی (نامحسوس) و برترساز با قدرت نظامی ج.ا.ایران تعیین گردد.

(۳) ترکیب مناسب و مطلوب به‌کارگیری هریک از مؤلفه‌های فیزیکی (محسوس)، غیرفیزیکی (نامحسوس) و برترساز جهت دستیابی به حداکثر قدرت نظامی به‌صورت دقیق تبیین و تشریح گردد.

(۴) درکنار سنجش و اندازه‌گیری دقیق قدرت نظامی ج.ا.ایران با استفاده از سایر الگوهای کمی و کیفی تک‌متغیره و چندمتغیره، جایگاه کشور در نظام جهانی در مقایسه با قدرت نظامی دیگر کشورها مشخص و معین گردد.

(۵) نظر به اولویت ارتقای هم‌زمان قدرت نظامی و اقتصادی در میان منابع متعدد و متنوع قدرت ملی، تدابیر لازم و کافی پیرامون دستیابی به هم‌افزایی میان این دو نوع قدرت (قدرت نظامی و اقتصادی) اندیشیده شود.

منابع و یادداشت‌ها

۱. اغصان، علی رحیق، (۱۳۸۴)، *دانش‌نامه سیاست*، تهران، انتشارات فرهنگی صبا.
۲. الوانی، سیدمهدی، (۱۳۸۲)، *مدیریت عمومی*، تهران، نشر نی.
۳. الوانی، سیدمهدی، (۱۳۸۹)، *تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی*، تهران، انتشارات سمت.
۴. بیگی، مهدی، (۱۳۸۸)، *قدرت نرم ج.ا.ایران*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۵. تلیس، اشلی، ملیسا مک‌فرسون، کریستوفر لین و جانیک بایالی، (۱۳۸۳)، *سنجش قدرت ملی در عصر فراصنعتی*، تهران، انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
۶. حافظ‌نیا، محمدرضا، سیدهادی زرقانی، زهرا احمدی‌پور و عبدالرضا افتخاری، (۱۳۸۵)، *طراحی مدل سنجش قدرت ملی کشورها، فصلنامه ژئوپلیتیک*، سال ۲، شماره ۲، تابستان.
۷. حقیقت، سیدصادق، (۱۳۸۱)، *توزیع قدرت در اندیشه سیاسی شیعه*، تهران، نشر هستی‌نما.
۸. رجب‌پور، مجید، (۱۳۹۶)، *تبیین و تشریح مفاهیم قدرت، قدرت ملی و قدرت نظامی*، تهران، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.
۹. رضاییان، علی، (۱۳۹۱)، *مدیریت رفتارهای سیاسی در سازمان*، تهران، انتشارات سمت.
۱۰. زرقانی، سیدهادی، (۱۳۸۸)، *مقدمه‌ای بر قدرت ملی*، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۱. شعبان‌پور، موسی، (۱۳۸۶)، *جامعه‌شناسی قدرت و امنیت*، تهران، انتشارات آجا.
۱۲. شهلائی، ناصر، احمد مهرنیا و حسین ولیوند زمانی، (۱۳۸۸)، *نظریه‌های راهبردی*، تهران، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.
۱۳. قدسی، امیر، (۱۳۸۹)، *تکامل مفهومی قدرت در نظام ژئوپلیتیک جهانی، فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال ۸، شماره ۳۱، زمستان.
۱۴. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۹)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
۱۵. نای، جوزف (۱۳۹۲)، *آینده قدرت*، ترجمه رضا قربانی و جواد شیرمحمدی، تهران، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.
۱۶. معین، محمد، (۱۳۸۴)، *فرهنگ فارسی معین*، تهران، انتشارات میکائیل.
۱۷. مک‌لین، ایان، (۱۳۸۱)، *فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد*، ترجمه حمیداحمدی، تهران، نشر میزان.

